

Tóth I. János

⋮ Szegedi Tudományegyetem, BTK, Filozófia Tanszék
⋮ jtoth@philo.u-szeged.hu

CLAUSEWITZ A HÁBORÚ LÉNYEGÉRŐL

Clausewitz on the Essence of War

Klausevič o suštini rata

Tanulmányom elsődleges célja, hogy rekonstruáljam Clausewitznek a háború lényegére vonatkozó nézeteit. Munkája (*Vom Kriege*) nyolc részből („könyvből”) áll, és az első könyv első fejezetére (*Mi a háború?*) koncentrálok. Álláspontom szerint Clausewitz a háborúnak kétfajta – absztrakt és konkrét – modelljét használja. A szerző két személy absztrakt és sematikus párharcából indul ki, és bemutatja az erőszak eszkalációjának belső okait. Tehát a háború fogalma (általános modellje) szerint abszolút jellegű. A hadseregek között zajló tényleges háborúk reálisabb és konkrétabb modelljei számos olyan elemet is tartalmaznak, amelyek a valóságos háborúkat fékezi. Az erőszak eszkalációját ösztönző általános és fékező konkrét tényezők különböző intenzitású háborús formákat eredményeznek.

Kulcsszavak: hadfilozófia, politika, győzelem, abszolút, valóságos, támadó és védekező háború

A HÁBORÚKRÓL

A háború egyik legnagyobb nyugati klasszikusa Clausewitz (1780–1831), akinek *A háborúról* (*Vom Kriege*) című könyve halála után, 1834-ben jelent meg.¹ Clausewitzre nagy hatást gyakorolt Napóleon katonai tevékenysége és teljesítménye. Ebben a korban a háborúk fogalma alatt elsősorban az államok közötti háborúkat értik. Clausewitz is alapvetően így gondol a háborúra, ugyanakkor az általa használt absztrakt megközelítés lehetőséget ad arra, hogy elméletét a nem-állami szereplőkre is alkalmazzuk (FORGÁCS 2009: 21).

Clausewitz a háborút realista módon értelmezi, azaz egyáltalán nem vizsgálja a háborúval kapcsolatos morális kérdéseket: „a történelemben elsőként szemléli a háború filozófiáját semleges, tudományos magasságból” (NAGY 2004: 146). A porosz szerző „az egész lényegére vetett pillantással a háború absztrakt

---

¹ Clausewitz művét 1892-ben fordította le Hazai Samu és Hamary Béla, majd átdolgozva 1917-ben újra kiadták. Ennek reprintje 1999-ben jelent meg. Tanulmányomban ezt a változatot használtam.

fogalmát ragadja meg” (GOMBÁR 2004). A nyolc részből („könyvből”) álló mű a következő témákat tárgyalja: 1. a háború természete, 2. a háború elmélete, 3. hadászat, 4. ütközet, 5. haderő, 6. védelem, 7. támadás és 8. haditerv. Sajnos, a porosz szerző műve befejezetlen maradt, s az ebből fakadó vázlatosság növeli az interpretációs lehetőségeket. Hadfilozófiai szempontból az első könyv első fejezete (*Mi a háború?*) a legérdekesebb (HANDEL 1997). Ezt a részt „Clausewitz véglegesnek és teljesen kidolgozottak tartotta” (PERJÉS 1983: 231). Ezt a fejezetet rekonstruálva reflektálok az egész műre.

Clausewitz gondolatmenete spirális alakban halad előre, amennyiben mindig visszatér az absztrakt kiindulópontjához, hogy aztán abból más és más részeket emeljen ki és magyarázzon meg. Tehát a háborúhoz kapcsolódó fogalmak kifejtése során a szerző az általános fogalmaktól halad az egyre konkrétabb és tapasztalatilag is ellenőrizhetőbb fogalmak felé. Gondolkodásában meghatározó szerepet játszanak a különböző ellentétek, mint például harc és háború, abszolút és valóságos háború, ráció és érzelem. A porosz szerző folyamatosan szintetizálja a háború általános sajátosságait a tényleges háborúk egyedi sajátosságaival, s így filozófiai szempontból is értékes gondolatmenetet alkotott. „... Clausewitz a háború fogalmi értelmezésével, kettős jellegének rögzítésével, a politikai és a háborús erőszak viszonyának a feltárásával, a valós és az abszolút háború terminológiájának a megfogalmazásával, valamint a háborús erőszak társadalmi működésének a megvilágításával a nemzetközi hadelméletet olyan módon rendszerezte, amelyet lehet ugyan bírálni, ám el kell ismerni: e kérdéskörben az emberiség még nem alkotott új rendszert” (NAGY 2004: 149–150).

A mű filozófiai előzményei között találjuk a német idealizmust (PERJÉS 1988: 18–23). Clausewitz nemcsak Kant és Fichte munkáit ismerte, hanem kortársának, Hegelnek *A jogfilozófia alapvonalai* című munkáját is, amely 1820-ban jelent meg (BENTLEY 2012). A dialektikus gondolkodás hatása jól látható Clausewitz gondolatmenetében. Persze arról szó sincs, hogy a porosz szerző sematikusan követné a hegeli dialektika módszerét, pusztán csak annak intuitív alkalmazását láthatjuk. Legalább ennyire fontos a természettudományos módszerek, jelesül a modell módszer szintén intuitív használata.

AZ ABSZOLÚT HÁBORÚ STÁTUSÁRÓL

A *Mi a háború?* fejezettel kapcsolatban a legélesebb vita az abszolút háború státusa körül bontakozott ki. Rapoport (1979: 22–23) szerint az abszolút háború nem más, mint a háborúnak egy absztrakt modellje. Ugyanezt mondja Handel (1997), aki szerint az abszolút háború fogalma éppen olyan logikai absztrakció, mint a mechanikában a szabadesés fogalma vagy a közgazdaságtanban a szabad piac fogalma. A fizikai mozgás megértését nagymértékben elősegítette a

szabadesés fogalma, noha földi körülmények között mindig van súrlódás. Nem véletlen, hogy Clausewitz a háború fogalma és a valóságos háborúk ellentéte kapcsán is a súrlódás fogalmát használja. „*A súrlódás az az egyedüli fogalom, amely általában véve meglehetősen megfelel annak, ami a VALÓDI HÁBORÚT a papíron levőtől megkülönböztetheti*” (CLAUSEWITZ 1917. 1. könyv, 7. fejezet 73).²

Tehát az abszolút háború fogalma segít megérteni a háború lényegét, miközben a valóságban egyetlen háború sem tekinthető abszolút háborúnak. Hasonló állásponton van Aron (1976. I.: 409, 434, II.: 60, 293), aki szerint az abszolút háború a háborúnak egy weberi értelemben vett ideáltípusa. Perjés (1983: 266) szerint „erről nincs szó”. Szerinte „az »abszolút« és a »valóságos« háború szembeállítására gondolati kisiklás, melynek nem szabad jelentőséget tulajdonítani. Elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt Clausewitz egész gondolatrendszerében csakis a »megsemmisítő« és a »korlátolt célú« háború kettősségének van funkciója” (PERJÉS 1983: 269).

Ebben a kérdésben Rapoport álláspontját követem, azzal a megszorítással, hogy az abszolút háború fogalma egy univerzális, de sematikus modellre, míg a „valóságos” háború fogalma különböző parciális érvényességű, de kidolgozottabb modellekre utal. Hogy úgy mondjam, a valóságos háborúk a valóságban zajlanak le. A könyvekben csak a valóságos háborúk különböző leírásait, értelmezéseit, magyarázatait, azaz a szó széles értelmében vett modelljeit találhatjuk. Tehát amikor Clausewitz az abszolút és a valóságos háború ellentétéről beszél, akkor valójában a háború absztrakt és konkrét modelljeinek az ellentétéről beszél. Más szóval, az „abszolút háború” a háborúnak a legáltalánosabb, ugyanakkor a legsematikusabb modellje, amely a párharctól az atomháborúig a háború minden formájára érvényes, de nem minden háborúban nyilvánul meg.³ Éppen ezért szükség van a háború specifikáltabb („valóságos”) modelljeire is, amelyek az adott háborúk pontosabb leírását adják; ezek a leírások azonban már nem általános érvényűek. Az így kifejlesztett speciális („valóságos”) modellek – amelyek mindig magukba foglalják az abszolút háború modelljét is – már egyaránt képesek leírni és megmagyarázni a különböző intenzitású háborúkat, beleértve a „megsemmisítő” (vagy totális) és a „korlátolt célú” háborúkat is.

² A nagybetűs kiemelések tőlem származnak. A továbbiakban, ha azt külön nem jelzem, mindig Clausewitz idézett művére hivatkozom. Az első fejezet esetében csak a szakaszt és oldalszámot, míg a többi esetben a következő adatokat adom meg: „könyv”, fejezet, oldalszám.

³ Hasonlóan a tömegvonzás törvényéhez, amely pl. a Föld vonzáskörzetében minden testre érvényes, de mégsem nyilvánul meg minden test esetében. Gondoljunk pl. a repülőgépre és a madárra, amelyekre hat a gravitáció, ezt a hatást azonban más hatások felülműlják, és így ezek a testek repülnek és nem esnek le.

A HÁBORÚ ABSZTRAKT MODELLJE: A PÁRHARC

Clausewitz mindjárt a mű első fejezetében megadja a háború absztrakt fogalmát. „A háború tág körben dúló PÁRVIADAL. [...] csupán két küzdő fél áll előttünk, akiknek mindegyike arra törekszik, hogy A MÁSIKAT SAJÁT AKARATÁNAK TELJESÍTÉSÉRE KÉNYSZERÍTSE, ellenfelét LEVERJE, s ezáltal további ellenállásra képtelenné tegye. A háború tehát az erőszak ténye, amellyel AZ ELLENSÉGET SAJÁT AKARATUNK TELJESÍTÉSÉRE kényszeríteni igyekszünk” (2. szakasz 13).

Tehát a háború lényege a *Zweikampf* (amit Hazai párviadalnak fordított), mondja Clausewitz. A *Zweikampf* nemcsak a párviadalra, párbajra, hanem általában két személy birkózására, összecsapására, harcára is utal. A magyar párviadal fogalom félrevezető, mert két ember aprólékosan szabályozott harcára utal, miközben Clausewitz a hangsúlyt a harc fogalmára helyezi. Ebből a szempontból talán jobb fordítást jelent a „párharc” fogalma.

Clausewitz számára közömbös a párharc tartalmi célja, hiszen annak formális célja mindig ugyanaz: az ellenfél akaratát felszámolni és viselkedését meghatározni (FÖLDI 2006: 86). Tehát a párharc egy olyan folyamat, ahol a kezdetben egyenlő és egyenrangú felek megpróbálják kölcsönösen felszámolni egymás autonómiáját és szabadságát, vagyis egy alá-fölérendeltségi viszonyt, azaz egy hatalmi viszonyt próbálnak kialakítani. „*Minden olyan esetben hatalomról beszélünk, ha egy társadalmi kapcsolaton belül van rá esély, hogy VALAKI A SAJÁT AKARATÁT AZ ELLENSZEGÜLÉS ELLENÉRE IS KERESZTÜLVIGYE, függetlenül attól, hogy min alapul ez az esély*” (WEBER 1987: 77). Clausewitz szerint pontosan ez a célja a szemben álló feleknek a harcban, illetve a háborúban.

Clausewitz meghatározása számomra két további fontos kérdést is felvet. (i) Miért akarja az egyik fél a másikra kényszeríteni akaratát? (ii) Hogyan tudja az egyik fél a másikra kényszeríteni az akaratát? Az első kérdésre Clausewitz nem tud egyértelmű választ adni. Azt érzi, hogy a választ a politikumban kell keresni, és a háború és a politika viszonyával több helyen is foglalkozik: az 1. fejezet végén és a 8. könyvben.

A második kérdésre viszont Clausewitz egyértelműen válaszol, amikor ki mondja, hogy győzelmet és az abból fakadó hatalmi pozíciót az egyik fél csak a másik leverésével (legyőzésével) tud megszerezni, ami azt jelenti, hogy a másik a további ellenállásra már képtelenné válik. Tehát a harc végeredménye elvezet a győztes és a vesztes fogalmához. A háborúban az a *vesztes*, aki a megsemmisülés terhe mellett kénytelen feladni a harcot, vagyis akit levertek, s aki így engedelmességre kényszerül, azaz elveszíti autonómiáját, szabadságát és akaratvényesítő képességét; ezzel szemben az a *győztes*, aki leverti a másikat, s így képes

az akaratát rákényszeríteni a vesztesre. Esetenként a háborúban nincs vesztes és győztes, mivel mindkét fél elég erős és szerencsés ahhoz, hogy a másik ne tudja megsemmisíteni. Clausewitz felfogásával szemben Hobbes számára a háború tipikus eredménye a „döntetlen”. Ebből következik, hogy Hobbes a hatalmat nem az egyoldalúan előnyös győzelemből, hanem a felek számára kölcsönösen előnyös szerződéséből vezeti le.

Tehát Clausewitz az ideális párharcot tekinti a háború lényegének. „A háború tulajdonképpeni értelme szerint nem más mint HARC... A harc a szellemi és testi erők mérkőzése az utóbbiak útján. [...] Már egyedül az a körülmény is, hogy a puszta birkózás is szintén harcot jelent, világosan bizonyítja, hogy A FEGYVERZET ÉS FELSZERELÉS A HARC FOGALMÁHOZ SZOROSAN NEM TARTOZNAK” (2. könyv, 1. fejezet, 77).

Véleményem szerint a párharc jó, de absztrakt és sematikus kiindulópontot jelent. Jó kiindulópontot, hiszen a párharc esetében minden egyszerű és érthető. Ugyanakkor ez egy absztrakt és sematikus kiindulópontot jelent, elsősorban azért, mert két személy küzdelme – a szó szoros értelmében – nem háború. A háború az egymással szemben álló „államok vagy társadalmi csoportok között HADSEREGEKKEL VÍVOTT fegyveres harc” (Magyar Értelmező Kéziszótár, 494). „...háborúnak tekinthető minden, HADSEREGEKKEL HADSEREGEK ellen vívott fegyveres konfliktus” (SZÉKELY 2004: 76). Tehát a párharc (ami valójában nem-háború), jobban kifejezi a háború lényegét, mint a hadseregek küzdelme (a tényleges háború), amely mindig bonyolult és komplex szituációt jelent.

Ebből következik, hogy a háborút a szerzők többféleképp is elemezhetik. Clausewitz azt a módszert választotta, hogy a háború lényegét kifejező fogalomtól, a párharctól, ami tulajdonképpen még nem-háború, halad a tényleges háborúk elemzése felé. A párharc egyszerű, s így a háború is, mint a hadseregek párharca, egyszerű aktus. „*Ha az egyik oldalról látjuk, hogy a háborús cselekmény fölötté egyszerűnek mutatkozik*” (8. könyv, 1. fejezet, 523). Másrészt a valóságos háborúk nagyon bonyolultak, ahol sok komplex és bizonytalan tényezőt kell egyidejűleg figyelembe venni. „*Ebben az értelemben igaza volt Napóleonnak, amidőn azt mondta, hogy a háború olyan algebrai feladat, amelytől még Newton is visszariadna*” (8. könyv, 2/B fejezet, 530). Ezért mondja több helyen is Clausewitz, hogy a háború egyidejűleg egyszerű és bonyolult társadalmi jelenség.

A „VALÓSÁGOS” HÁBORÚK SPECIFIKUMA: HADSEREGEK ÜTKÖZETE

Megtörve az első fejezet gondolatmenetét, vessünk egy pillantást a valóságos háborúkra. Mivel a (tényleges) háborúk nem személyek, hanem hadseregek között zajlanak, ezért a háború legfontosabb előfeltétele, hogy az önálló (vagy önállóságra törekvő) közösség fegyveres erővel rendelkezzen. A 'hadsereg' fogalma explicit módon csak a második könyvben jelenik meg először. „*A fegyveres erő minden tevékenysége végeredményben a harcra irányul. A katonát besorozzák, kiképezik, eszik, iszik, menetel stb. stb. csak azért, hogy annak idején harcolni legyen képes*” (HAZAI 1917: 49). Tegyük hozzá, hogy a fegyveres erőtlől nemcsak azt várják, hogy harcoljon, hanem hogy győzzön. Clausewitz hangsúlyozza, hogy érdemes különválasztani a hadsereg szervezését és a hadsereg katonai alkalmazását. Ez utóbbit hadvezetésnek nevezi. „A hadvezetés tehát nem egyéb, mint a harc elrendelése és vezetése. Ha e harc csak egyetlen cselekmény lenne, úgy nem volna ok azt tovább is tagozni, azonban a harc kisebb-nagyobb számú külön-külön teljes egészet és egységet alkotó cselekményekből áll, amelyeket – [...] – ÜTKÖZETNEK nevezünk” (2. könyv, 1. fejezet, 78).

„Maga a szorosabb értelemben vett hadművészet a harcászatra és hadászatra oszlik. Az előbbi az egyes ütközetek alakjával, az utóbbi az ütközet kihasználásával foglalkozik” (2. könyv, 1. fejezet, 83).

Az első könyv általában elemzi a harc és a háború alapvető összefüggéseit, azaz elemzései egyszerre vonatkoznak személyek harcára és hadseregek ütközeteire. Ami két ellenséges ember esetében a harc, az két ellenséges hadsereg esetében az ütközet fogalmának feleltethető meg. „...*a háború egyedüli eszköze az ütközetben keresendő*” (8. könyv, 1. fejezet, 523). Az ütközet a háború központi eleme, s ezt a témát Clausewitz olyan fontosnak tartja, hogy a 4. könyvet ennek a témának szenteli. „Az ütközet a tulajdonképpeni hadi tevékenység, minden egyéb működés csak ennek szolgálatában áll. [...] Ütközet általában harcot jelent, ebben pedig a cél az ellenség MEGSEMISÍTÉSE vagy legalábbis legyőzése. [...] Az államot és annak haderejét ugyanis egységnek tekintve, a legtermészetesebbnek látszik, ha a háborút is EGYETLEN, nagy ütközet alakjában képzeljük magunk előtt. A vad néptörzsek egyszerű viszonyai közt ez csakugyan így van. A mi háborúink azonban nagy és kis, egyidejű és egymás után következő ÜTKÖZETEK SOROZATÁBÓL ÁLLNAK...” (4. könyv, 3. fejezet, 188).

Magával a haderővel, vagyis a fegyveres hatalommal foglalkozik a mű 5. könyve, ahol „a fegyveres hatalomnak azokat a vonatkozásait fejtegetjük, melyek *a harc szükséges feltételei* ugyan, de magát a harcot még nem jelentik” (5. könyv, 1. fejezet, 248).

AZ ABSZOLÚT HÁBORÚBAN AZ ERŐSZAK ESZKALÁLÓDIK

Visszatérve a *Mi a háború?* gondolatmenetéhez, Clausewitz a következő (3–5.) szakaszokban a párharc (és a háború) három alapvető kölcsönhatását emeli ki, amelyek az erőszak eszkalációjához vezetnek.

(i) „...mindkét fél egész a végletekig azon van, hogy az ellenfelét az erőszak alkalmazásában fölülmúlhassa, s ebbeli törekvésükben az ellenfélben rejlő ellensúlyon kívül egyéb korlátot nem ismernek” (3. szakasz, 14). Ez az első kölcsönhatás, amely az erőszak alkalmazásában végletekhez vezet a harcoló feleket. A szerző már itt hangsúlyozza, hogy az ellenség lefegyverzése és leverése vérontás nélkül nem oldható meg. A műveltség csak az értelmetlen vérontást akadályozhatja meg. Egyrészt elfogadja, „hogy a művelt népek háborúi jóval kevésbé kegyetlenek és rombolók a műveletlen népekénél” (3. szakasz, 14). Mindez arra utal, hogy az emberi természet nem állandó, hanem a műveltség fejlődésével az embernek egyre inkább a racionális oldala kerül előtérbe. Ugyanakkor „a legműveltebb népek között is fellángolhat néha a szenvedélyes gyűlölet” (3. szakasz, 15). Másrészt, a művelt népek sokkal pusztítóbb fegyverekkel rendelkeznek, mint a műveletlenek, s így a háborúik végső soron sokkal nagyobb pusztítást képesek okozni. Ezzel kapcsolatban Clausewitz a haditechnika fejlődésére hivatkozik: „A löpor feltalálása, a löfegyverek folytonos tökéletesítése” (3. szakasz, 15). Az atomfegyverek kifejlesztése szintén egyértelműen bizonyítja, hogy összességében a civilizáció fejlődése nem mérsékeli, hanem növeli a katonai erő pusztító jellegét. „Ismételjük tehát tételünket: a háború az erőszak ténye, amelynek alkalmazásában határ nincsen” (3. szakasz, 15).

(ii) A vereség elkerülésére és a győzelemre való törekvésből következik a második végletekre vezető kölcsönhatás. Mivel mindkét fél arra törekszik, hogy ő legyen a győztes, ezért egyre nagyobb erőket kell alkalmaznia. Ahogy a 4. szakasz címe is mondja, „A végcél: az ellenség védelemre képtelenné tévése” (16). Azaz a felek végső célja a másik leverése, további védekezésre való képességének a felszámolása. „Hogy az ellenség a mi akaratunkat teljesítse, OLY HELYZETBE KELL ŐT HOZNUNK, MELY REÁ NÉZVE KÁROSABB, MINT AZ ÁLDOZAT, MELYET TŐLE KÖVETELÜNK. [...] A LEGROSSZABB HELYZET, melybe valamely hadviselő fél juthat: A TELJES VÉDKÉPTELENSÉG. Ha tehát az ellenséget a háború által saját akaratunk teljesítésére kell szorítkoznunk, akkor vagy védképtelenné tegyük őt, vagy pedig olyan állapotba juttassuk, amelyben a védképtelenség veszélye fenyegeti. Ebből következik, hogy a hadi működés céljából mindenkor az ELLENSÉG LEFEGYVERZÉSÉT vagy – ha úgy tetszik – TÖNKRETÉTELÉT kell kitűznünk” (4. szakasz, 16).

A fenti szöveg választ ad arra a kérdésre, hogy mi veszi rá az egyiket (a vesztest) arra, hogy engedelmeskedjen a másiknak (a győztesnek). A válasz egyszerű: a győztesnek olyan helyzetbe kell hoznia az ellenfelét, ami számára a vereségnél is rosszabb. Vegyük észre, hogy Clausewitz két különböző – relatív és abszolút – rosszról beszél. Például, ha egy erősebb fiú el akarja venni a gyengébb fiú uzsonnáját, akkor nem kell mindjárt életveszélyesen megfenyegetnie (abszolút rossz), elég, ha pusztán veréssel (relatív rossz) fenyegeti meg. A gyengébb fél ebben az esetben is átadja a szendvicset, mert annak átadása számára kevésbé rossz, mint egy verést elszenvedni. Ha a gyengébb nem adja át a szendvicset, akkor az alacsony tétek miatt ez egy viszonylag alacsony intenzitású („korlátozott” jellegű) párharcra vezet. Ugyanakkor a harc a végletekre vezető kölcsönhatások miatt szükségszerűen eskalálódik. *„Az ütközetben mindkét fél győzni akar; itt tehát valódi ellentétesség nyilvánul meg, mivel az egyik győzelmé a másikat teljesen megsemmisíti”* (15. szakasz, 25).

A legsúlyosabb fenyegetést, amit egy konfliktusban meg lehet fogalmazni, az a másik megölése, illetve megsemmisítése. Ezt a fenyegetést (illetve az így kialakuló háborút) joggal nevezi Clausewitz abszolútnak, mivel ennél nagyobb rosszat nem lehet okozni a másiknak. Általában a vesztesre álló fél rosszabb kiemenetelnek tekinti a megsemmisülést, mint a vereségből fakadó károkat, s ezért megadja magát. Tehát a gyengébb fél leteszi a fegyvert, és elismeri a vereségét. A megadással explicitté teszi, hogy ő a vesztes, és a másik a győztes. A megadás eredményeképp a gyengébb fél életben marad, cserébe viszont engedelmeskednie kell az erősebb akaratának.

A megadás előnyös az erősebb félnek is, hiszen így kisebb költséggel éri el a politikai célját. Abban az esetben, ha a gyengébb úgy gondolja, hogy az erősebb fél mindenképpen el fogja őt pusztítani, akkor sohasem fogja letenni a fegyvert, hanem az utolsó lehetőségig fog harcolni. Ez pedig az erősebb félnek sem érdeke, mert rendkívüli módon megnöveli az akarat érvényesítésének a költségeit.

A párharcban, amely egyetlen döntő összecsapásból áll, a győzelem fogalma egyértelmű. Hadseregek háborújában a győzelem és a vereség fogalma – a triviális esetektől eltekintve – nem egyértelmű. Ezzel kapcsolatban a szerző a következőket írja: „az ellenség leverését leginkább a következő körülmények idézik elő:

1. Az ellenséges haderő megsemmisítése,
2. Az ellenséges főváros bevételé,
3. A közvetlen ellenség legfontosabb szövetségeseinek tönkretétele” (8. könyv, 4. fejezet, 541).

(iii) *„Hogy az ellenséget legyőzhessük, erőfeszítéseinket az ő ellenálló erejéhez kell szabnunk; [...] amelynek tényezői [...] a rendelkezésre álló eszközök és az akaraterő nagysága”* (5. szakasz, 17). Ezt nevezi Clausewitz a harmadik

kölcsönhatásnak és végletnek, ahol a katonai erőt nemcsak a rendelkezésre álló eszközök, hanem az akaraterő mértéke is meghatározza.

A fentieket összefoglalva: a háborúban az győz, aki képes az ellenfelére rákényszeríteni az akaratát. Az képes érvényesíteni az akaratát, aki képes a másikat (a vesztest) fenyegetéssel vagy erőszakkal rosszabb helyzetbe hozni, mintha teljesítené az ő (a győztes) akaratát. A háború kezdetben lehet korlátozott vagy korlátlan, de a dolog (belső) természeténél fogva háború (vagyis a kölcsönösen felhasznált katonai erő mértéke) eszkalálódik. A háborús erőszak „felső korlátját” az abszolút háború jelenti. Az abszolút háború esetében a gyengébb fél csak akkor fogja magát megadni, ha az erősebb képessé válik arra, hogy megsemmisítse őt. Ezért a felek minden erejüket felhasználva arra törekcsenek, hogy győzzenek a háborúban. Hiszen a vereség nemcsak valamilyen konkrét (pl. területi) veszteséget jelent, hanem a szuverenitás (döntési szabadság) elvesztését is eredményezi. Ezért a korlátozott háború, vagyis az, hogy a szemben álló felek nem tesznek meg mindent a győzelemért, ellentétben van a háború belső logikájával.

AZ ABSZOLÚT ÉS A VALÓSÁGOS HÁBORÚ KÖZÖTTI KÜLÖNBBSÉG

Az első fejezet 6. szakaszában Clausewitz az absztrakt és a valóságos háború közötti különbséget vizsgálja. „*Minden másképp alakul azonban, ha az elmélet elvont terepéről a valóságba lépünk*” (6. szakasz, 17). A valóságos háború leginkább akkor közelíti meg az abszolút háborút, ha fennáll a következő három feltétel: a háború hirtelen keletkezik, és kialakulása után már teljesen független a politikától (18); a háború egyetlen döntésből, vagyis egyetlen csatából áll (18), és a csata eredménye végleges (20).

A következő (7–9.) szakaszokban kimutatja, hogy a fentebb említett feltételek nem állnak fenn. S így levonja a következtetést, amelyet már a szakaszok címe is tartalmaz: *A háború végeredményben nem mindenkor abszolút értékű* (9. szakasz címe, 20), illetve, hogy *A végletek és abszolút fogalmak helyét az élet valószínűségei foglalják el* (10. szakasz címe, 21).

A 11. szakaszban említi Clausewitz a politikai cél fogalmát a korlátozott jellegű háborúval kapcsolatban. „Minél kisebb az áldozat, melyet ellenfelünktől követelünk, annál kevesebb erőfeszítést várhatunk részéről... Továbbá, minél kisebb a politikai cél, melyet magunk elé tűztünk, annál csekélyebb jelentőséget tulajdonítunk annak, s így annál hamarább ejtethjük azt el... Így válik tehát a háború eredeti indító okául szolgáló cél úgy a hadakozás által elérni szándékolt célnak, valamint a követelt erőfeszítéseknek is a SZABÁLYOZÓJÁVÁ...” (11. szakasz, 22–23).

Tehát ha a szemben álló felek „kis” politikai célokat tűznek ki maguk elé, akkor az így kialakuló háborúk is korlátozottak lesznek. A politikai célokkal kapcsolatban Clausewitz a fentiekén túl még a következő tényezőket hangsúlyozza: a nép, illetve a tömeg sajátosságainak a hatása a politikai célokra; az ellenséges indulatok szerepe, a hadivállalatok céljainak a szerepe a politikai célokban (11. szakasz).

Így az erőszak alkalmazásának, illetve a háborúnak egy sajátos dialektikájához jutunk el. Egyrészt az erőszak kölcsönös alkalmazásának van egy saját belső logikája, amely arra ösztönzi a szemben álló feleket, hogy a harc korlátlanná váljon, másrészt a különböző konkrét körülmények ezt a folyamatot akadályozhatják. Ebből következik, hogy a „valóságos” háborúban a háború végső célja, nevezetesen az ellenség lefegyverzése, a valóságban ritkán fordul elő, mert kialakul egy új egyensúly, amelyet már mindkét fél elfogad, s ez az egyensúly szintén elvezethet a békéhez. Két olyan tényező van, amely miatt a felek hajlamosak arra, hogy a teljes győzelem elérése nélkül is békét kössenek: a siker (győzelem) valószínűtlensége és a győzelem igen magas ára (1. könyv, 2. fejezet, 36).

A HÁBORÚS SZÜNETEK LEHETSÉGES OKAI

A *Mi a háború?* fejezet következő (12–19.) szakaszaiban Clausewitz annak a megvilágításával foglalkozik, hogy mi okozza háború közben gyakorta előforduló szüneteket. Miért olyan fontos kérdés ez, hogy Clausewitz már a filozófiai részben tárgyalja? Feltehetően azért vizsgálja ezt a kérdést, mert a korábbi és korabeli háborúban hosszú szünetek voltak, és ez ellentétben áll a háború eszkalációjára vonatkozó tételével.

A háborús szünetek egyik triviális magyarázata a felek katonai, gazdasági vagy pszichológiai kimerülése. A szünet egy további magyarázata a háborús helyzet áttekinthetetlensége. Bár az információhiány akár a hadműveletek gyorsítására is vezethetne, mégis a dolog természeténél fogva inkább a háború lassításához és félékezéséhez fog vezetni. „*A hadicselekmény (művelet) közben beálló gyakori szünetelés a háborút az »abszolút« fogalmától mindinkább eltávolítja, és a valószínűségszámítás körébe tartozóvá teszi*” (19. szakasz címe, 27).

A háborús szünetekkel kapcsolatban azonban a legfontosabb magyarázatot a támadó és a védekező fél közötti különbség adja. Eddig Clausewitz szimmetrikus harcról beszélt, vagyis egy olyan harcról, ahol A saját akaratát akarja B-re kényszeríteni, és fordítva. Ebben az esetben a tűzszünet, legalábbis az erősebb fél szempontjából, ésszerűtlen. Az erősebb félnek ugyanis, ha egyszer elindította a háborút, akkor legnagyobb eréllyel és minden szünet kizárásával addig kell folytatnia, amíg megadásra nem kényszeríti a gyengébb felet. „*Ha a hábo-*

rúnak mindig egy és ugyanazon alakja lenne, azaz mindenkor csak az ellenség megtámadásából állna anélkül, hogy egyik a védelemre szorítkoznék... Ámde a harcitévékenység maga két alakban nyilvánul meg: a támadásban és a védelemben, amelyek [...] igen különböző és egyenlőtlen erők” (16. szakasz, 25).

TÁMADÓ ÉS VÉDEKEZŐ HÁBORÚ

A párharc egy szimmetrikus helyzetre utal, amennyiben mindkét fél a másik feletti hatalmi pozícióra törekszik. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ez a szimmetria nagyon ritka, a valóságban a helyzet inkább aszimmetrikus, amennyiben csak az egyik fél (pl. A) célja a másik (pl. B) akaratának a felszámolása, miközben a másik félnek (B-nek) nincs ilyen szándéka. S ez elvezet bennünket a támadó és a védekező fél aszimmetrikus viszonyához, amelyet Clausewitz a 13–17. szakaszban tárgyal.

Az aszimmetriának számtalan oka lehet. Pl. az A állam a fennálló helyzetet igazságtalannak tartja, és ezért intenzíven fegyverkezik, ezzel szemben B állam elégedett a status quóval, s így ő csak mérsékelt fegyverkezik. Ebben az aszimmetrikus helyzetben ha A elég erősnek gondolja magát, akkor megtámadja B-t, aki védekezni fog. Könnyen lehet, hogy a támadás felemészti A erejét, miközben a védekező fél továbbra is a háború csillapításában érdekelt, hiszen ő nem akar változtatni a status quón. „*Miután [...] a védelem nyújtotta előny [...] igen nagy: ezáltal a háborúskodás folyamán oly gyakran beálló szünetek könnyen magyarázhatók anélkül, hogy azokban valamely benső ellentmondást kellene föltételezni*” (17. szakasz, 26).

A hatodik könyvben a szerző viszonylag részletesen tárgyalja a védelem kérdését. A védelem az ellenünk intézett „lökés” bevárása és elhárítása (6. könyv, 1. fejezet, 326). A védelem általános célja megtartani azt, ami van. Valamit megtartani könnyebb, mint elnyerni, következésképpen a védelem, ha egyenlő eszközöket feltételezünk, könnyebb mint a támadás.

„Vajon mi teszi a »megtartásra« – »megőrzésre« irányuló cselekedetet: a védelmet könnyűvé? Az, hogy azon idő, melyet a támadó fel nem használ, a védő javára szolgál. A védő ott is arat, ahol nem vetett. A hamis okoskodásból vagy félelemből, esetleg restségből elmaradt támadásból a védő híz hasznot. [...] Ezenkívül a védelemnek a háború természetéből kifolyó másik előnye a »terep« eredményes kihasználásában áll” (6. könyv, 1. fejezet, 327).

A sokkal vázlatosabb jellegű hetedik könyv a támadással foglalkozik. Clausewitz először is leszögezi, hogy a támadás és a védelem logikailag összekapcsolódik, tehát amit megállapított a védelem esetében az értelemszerű módosításokkal, igaz a támadásra is. „*Támadjunk vagy védjünk: a háború célja mindenkor az ellenség letiprása, a célhoz vezető eszköz pedig az ellenséges had-*

erő megsemmisítése lesz” (7. könyv, 3. fejezet, 482). A támadás kapcsán beszél a támadás gyöngülő erejéről mint alapvető hadászati megfigyelésről, a támadás tetőpontjáról. „*A győző nem minden háborúban képes az ellenséget teljesen megsemmisíteni. A győzelemnek sokszor, sőt legtöbbször tetőpontja van. [...] A győzelem, mely rendszerint a fizikai és erkölcsi erők összegének túlsúlyából ered, e túlsúlyt feltétlenül szaporítja*” (7. könyv, 22. fejezet, 515).

A HÁBORÚ „SZENTHÁROMSÁGA”

A háborús szünet tárgyalása után Clausewitz együtt tárgyalja a bizonytalanság, a politikai vezetés és a háború viszonyát a 20. szakasztól kezdve. Már egy párharcban is jelen van az ellenfél iránt érzett düh és harag, a harccal mindig együtt járó bizonytalanság, valamint a racionális mérlegelés. Az ellenséges érzelmek általában növelik a harci kedvet és bátorságot, ugyanakkor ezek az érzelmek akadályozhatják a megbékélést. A szemben álló közösségek, illetve hadseregek esetében a kockázat, a ráció és az érzelem kölcsönhatása sokkal komplexebb módon jelentkezik. „A háború [...] oly csudálatos háromság, mely elemének VELESZÜLETETT ERŐSZAKOSSÁGÁBÓL, ti. a vak természeti ösztönnek tekinthető gyűlöletből és ellenségeskedésből, továbbá a VÉLETLENNEK ÉS VALÓSZÍNŰSÉGNEK játékából, amelynek folytán a háború az emberi lélek munkájává válik, és végre a puszta ÉSZT igénybe vevő politikai eszköz alárendelt természetéből áll. E háromság közül az elsőt a népből, a másodikat a hadvezértől és hadseregéből, a harmadikat leginkább a kormányzatból nyeri a háború” (28. szakasz, 33).

Bizonytalanság – Clausewitz folyamatosan hangsúlyozza, hogy a háborút nagymértékű bizonytalanság jellemzi, amelyet a *háború kódének* (Nebel des Krieges, vagy fog of war) nevez (1. könyv, 3. fejezet, 52). „*A háborúban szerzett híreknek nagy része egymásnak ellentmondó, még nagyobb része téves, s a legnagyobb rész meglehetősen bizonytalan*” (1. könyv, 6. fejezet, 71). Clausewitz szerint a bizonytalanság egyaránt jellemzi a háború objektív (tárgyi) folyamatait és a háborús vezetők szubjektív (alanyi) döntéseit is. A stratégia és a véletlen sajátságos keveredése teszi a háborút leginkább a kártyajátékhoz hasonlónak (21. szakasz, 29).

Érzelmek – Olson (1997) szerint a nagy létszámú *kollektív cselekvések* esetében elkerülhetetlen a kollektív kudarc, ha a cselekvésben érintettek tisztán önérdékkövetők, azaz *Homo oeconomicusok*. Mivel a háború veszélyes és kockázatos kollektív cselekvés, ezért a korlátlanul és individuálisan célracionális katonák igyekeznek elkerülni a harcot, sőt, ha lehet, akkor dezertálnak. Az önérdékkövető individuum szempontjából a háború tiszta abszurditás, ahogy azt Joseph Heller szatirikus regénye, *A 22-es csapdája* is bemutatja. Tehát a háború

mint kollektív cselekvés csak akkor lehetséges, ha a katonák nem önzők, hanem „háborús érzelmeiktől” (ellenség gyűlölete, hazafiasság, bátorság) átítatott személyek. Csak ebben az esetben várható el a katonáktól olyan individuális szempontból irracionális viselkedés, mint az önfeláldozás. Emellett persze lehetnek olyan parciális egyéni érdekek (egyéni karrier, üzleti siker), amelyek szintén háborúra ösztönzik az embereket.

Clausewitz a 21. szakaszban vizsgálja először a bátorság kérdését, amelyet a veszély közepette megnyilvánuló legfontosabb lelkierőnek tekint. Különbséget tesz a bátorság, a merészség és a vakmerőség között, az utóbbira a szerencsében való bizalom a jellemző. A háborúban fontos szerepe van a harci erénynek, amely olyan szabályozott bátorság, amely aláveti magát az engedelmességnek, rendnek, szabálynak és módszernek. A porosz szerző hangsúlyozza a katonák testületi szellemének, modernebb szóval élve, hivatástudatának a fontosságát (3. könyv, 5. fejezet, 149).

Racionalitás – A háborúval kapcsolatban a racionális mérlegelést az állam és az őt képviselő politikai vezető képviseli. Úgy tűnik, hogy Clausewitz számára egyértelmű a jelentése az ész használatának. A 20. századi társadalomkutatások azonban a racionalitás számos dimenzióját feltárták. A legfontosabb megkülönböztetések a következők: *gazdasági és etikai* racionalitás, amelyhez közel áll a weberi értelemben vett *célracionális és értékracionális*; az *individuális és közösségi* értelemben vett racionalitás, amely megkülönböztetést először a fogolydilemma értelmezése kapcsán vezettek be; a *korlátlan és korlátozott* racionalitás, illetve a *procedurális és szubsztantív* racionalitás fogalma, amelyek egyaránt Herbert Simon nevéhez kötődnek (KÁDÁR & TÓTH 2012).

Az észhasználat melyik módjáról beszél Clausewitz? Ezt persze nem tudhatjuk biztosan, de az etikai értelemben vett racionalitást és az értékracionális dimenzióját biztos kizárhatjuk a realista Clausewitz esetében. Továbbá a személyes párharcban az emberek nyilvánvalóan individuálisan racionálisak, de a közösségek közötti háborút nem lehet sikeresen megvívni az individuális racionalitás alapján. Clausewitz a politikát úgy értelmezte, hogy elvileg a közösség érdekét, vagyis a kollektív racionalitást fejezi ki. „Mi a politika? A politika magában véve semmi egyéb, mint az állami érdekeknek pusztá intézője más államokkal szemben. A politika tehát a belső igazgatás minden érdekét – [...] – magába egyesíti és kiegyenlíti. Az, hogy a politika hamis irányt követhet, hogy becsvágnak, magánérdekeknek és kormányzók hiúságának szolgálatában állhat, nem tartozik ide... Nekünk a politikát elvi szempontból az egész társadalom összérdekeinek képviselőjeként kell tekintenünk” (8. könyv, 6/B fejezet, 550–551).

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy ideális esetben a politikai racionalitás a közösség érdekében hozott célracionális döntéseket jelenti. De még itt

fennáll egyrészt a racionalitás korlátozott volta, másrészt a szubsztanciális és procedurális racionalitás ellentéte. Ráadásul a politikai vezetésnek azt is figyelembe kell vennie, hogy az átlagember szempontjából a racionalista megközelítés individualista jellegű racionalizmust jelent.

Ezeket a különböző szempontokat csak egy katonai lángész képes szintetizálni. „A harci géniusz nem más, mint az *erők összehangzó egyesülése*” (1. könyv, 3. fejezet, 51). A katonai lángészt elsősorban a becsvágy, azaz mások megbecsülésére való törekvés hevíti, amely egy olyan individuális hajtóerő, amely ideáltipikus esetben összekapcsolódik a közösség érdekeivel. „Mindama nagyszerű érzelmek közül, amelyek az emberi keblet a harc heves tusájában elárasztják – [...] – egy sem oly hatalmas és állandó, mint a léleknek a dicsőség és becsület utáni áhítata” (1. könyv, 3. fejezet, 57).

A HÁBORÚ ÉS A POLITIKA

A politika és a háború viszonyát vizsgálva megállapítja, hogy a háborúhoz vezető célok sokfélék lehetnek, miközben azok tulajdonképpen kívül vannak a háború hatáskörén. Azaz a politika és a háború cél-eszköz viszonyban van egymással. „*Tehát a háborúnak – mint politikai eszközének – több célja, de csak egyetlenegy eszköze lehet: ez a harc*” (HAZAI 1917: 48–49). Más szóval, bármilyen politikai célból is indítunk háborút, azt a politikai célt mindig csak úgy tudjuk realizálni, ha az ellenfél akaratát megtörjük, vagyis, ha legyőzzük őt. „*Mert ha a háború oly célzatú hatalmi ténykedés, amely által az ellenség a SAJÁT AKARATUNK TELJESÍTÉSÉRE kényszerítendő: úgy mindenkor és egyedül csak az ellenség leverése, vagyis lefegyverzése lenne a feladat*” (1. könyv, 2. fejezet, 34).

Máshol viszont azt írja, hogy a politikai célok jellege befolyásolja az erőszak gépezetének, a háborúnak az intenzitását. „*Minél mélyrehatóbbak és erősebbek a háborút indító okok, minél inkább veszélyeztetni a háború az egyes népek létét, minél merevebb a háborút megelőző feszültség, annál inkább fog a háború elvont alakjához közeledni, annyival inkább törekszik az ellenfél tönkretételére, annál inkább találkozik a háború célja a politika irányzatával: s annál inkább fog a háború harcias és nem politikai jelleget ölteni*” (25. szakasz, 32).

Ez a különbség nyilvánvalóan az absztrakt és a valóságos háború közötti különbségben magyarázható. Elvont értelemben a fegyveres erőszak és a háború csak egy eszköz, amit bármilyen politikai cél elindíthat, és attól kezdve a saját eskalációs törvényei szerint működik, a gyakorlatban azonban a politikai cél mégis befolyásolja a háború intenzitását.

Ezután Clausewitz amellel érvel, hogy „*[e]sztelenség lenne, ha a politikai nézőpont a katonai álláspontnak alárendelné magát, mert hisz a politika szüli a*

háború; a politika: az értelem, a háború: pusztán csak eszköz, és nem megfordítva. Kell tehát, hogy a katonai nézőpont maradjon az alárendelt” (8. könyv, 6/B fejezet, 551). „*A politika maga vezeti a fővonalakban a háborút, de azért amidőn a tollat a karddal felcseréli, nem szűnik meg saját törvényei szerint gondolkodni*” (8. könyv, 6/B fejezet, 554). A háború, s „*különösen a művelt népek háborúi, mindenkor valamely politikai helyzetből indulnak ki, s mindig valamely politikai ok által idéztetnek elő, miért is a háború politikai ténykedés*” (23. szakasz, 30).

A politika és a háború viszonyát elemezve mondja ki a híres és állandóan idézett tételét. Az eredeti fordításban ez a tézis így hangzik: „*A háború a politikának a folytatása csupán, csakhogy más eszközökkel*” (24. szakasz címe, 31). A mai felfogás szerint ez a tézis nem pontos. Helyesebb azt mondani, hogy *az agresszió a politika folytatása más eszközökkel*. Ugyanis az, hogy a támadó jellegű erőszak (agresszió) alkalmazásából háború lesz vagy sem, az a megtámadott fél döntésétől is függ. Ugyanakkor az esetek jelentős részében az agresszió háborúhoz vezet. Ezért Clausewitznek ezzel a megszorításával egyezem.

A fenti téziséből következik, hogy a katonai erő alkalmazása sosem öncélú, hanem mindig a politikai mérlegelés határozza meg. A politika mérlegeli, hogy a célok eléréséhez rendelkezésre áll-e a megfelelő katonai és gazdasági erő. Clausewitz a politikát egyrészt szembeállítja az erőszakkal, másrészt azt hangsúlyozza, hogy az erőszak a politika eszköze. „... a háború a politikai érintkezésnek csak egy része, tehát egyáltalán nem önálló dolog. [...] Viszont az a hit is általános, hogy a háború beálltával a politikai érintkezés megszűnik, s egy egészen új állapot jön létre, mely csupán saját törvényeinek hódol” (8. könyv, 6/B fejezet, 549). Mindez összecseng Foucault (1998) értelmezésével, amely szerint „*a politika a háború folytatása más eszközökkel*”.

IRODALOM

- ARON, R. 1976. *Penser la guerre, Clausewitz*. I–II, Paris
- BENTLEY, Lorne William 2012. *Clausewitz and German idealism: The influence of G. W. F. Hegel on 'on War'*. Amazon
- CLAUSEWITZ, Carl von 1999. *A háborúról*. Veszprém. A könyv az 1917-es kiadás reprintje. Fordította Báró Hazai Samu
- FORGÁCS Balázs 2009. *Napjaink hadikulturái* (A hadviselés elméleti és fejlődési tendenciái a modern korban). PhD-értekezés. Budapest. ZMNE http://uninke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf Letöltés ideje: 2014. 06. 27.
- FOUCAULT, Michel 1998. *Mi a hatalom?* (Előadások a Collège de France-ban. Részlet). *Polisz*, 35. szám (január–február). <http://www.krater.hu/krater.php?do=3&action=a&pp=1715>
- FÖLDI Ferenc 2006. Gondolatok a fegyver szerepéről a harcban. *Hadmérnök*, 1. 83–101.
- GOMBÁR Csaba 2004. A háborúról és a katonákról. *Kétezer* 2. lapszám. <http://ketezer.hu/2004/02/a-haborurol-es-a-katonakrol/> Letöltés ideje: 2014. 06. 27.

- HANDEL, Michael I. 1997. *Who is afraid of Carl of von Clausewitz? A guide to the perplexed*. 6th Edition – Summer 1997 <http://www.clausewitz.com/readings/Handel/Handlart.htm> Letöltés ideje: 2014. 06. 30.
- HAZAI Samu 1999. Megjegyzései. Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Veszprém
- KÁDÁR Zoltán–TÓTH I. János 2012. Ráció és utópia = Laczkó Sándor és Gyenge Zoltán (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz 9. Az ész* Pro Philosophia Szegediens Alapítvány, Magyar Filozófiai Társaság, Szeged, 312–323.
- Magyar Értelmező Kéziszótár 1987. Budapest
- NAGY Miklós Mihály 2004. A katonai erőszak elmélete és a 20. század. *Múltunk*, 4. 146–175.
- OLSON, Mancur 1997. *A kollektív cselekvés logikája*. Közjavak és csoportelmélet. Budapest
- PERJÉS Géza 1983. *Clausewitz*. Budapest
- PERJÉS Géza 1988. *Clausewitz és a háború praxeológiája*. Budapest
- RAPOPORT, A. 1979. *Introduction to C. v. Clausewitz: On War*. New York
- SZÉKELY Gábor 2004. A háborúk keletkezéstörténete. *Múltunk*, 4. 71–108.
- WEBER, M. 1987. *Gazdaság és társadalom*. Budapest

Clausewitz on the Essence of War

The primary objective of this study is to reconstruct the essence of Clausewitz's views on war. His work (*Vom Kriege*) contains eight parts (“books”) and I focus on the first chapter (“What is war?”) of the first book. In my view, Clausewitz uses two models of war: abstract and concrete. The author starts from the abstract and schematic fight of two persons and presents the inner reasons for the escalation of violence. According to the author, the concept (general model) of war has an absolute character. The concrete and realistic models of real wars taking place between the armies also contain a number of elements that restrain them. The general factors stimulating the escalation of violence and the concrete aspects restraining it result in forms of wars with different intensity.

Key words: philosophy of war, politics, victory, absolute, real, aggressive and defensive war

Klausevič o suštini rata

Primarni cilj ove studije jeste da se rekonstruišu Klausevičevi stavovi o suštini rata. Njegovo delo (*Vom Kriege*) se sastoji od 8 odeljaka („knjiga”), od kojih se ova studija prvenstveno bavi prvim poglavljem prve knjige (*Šta je rat?*). Prema stavu autora Klausevič primenjuje dva modela – apstraktan i konkretan model – rata. On polazi od apstraktnog i šematskog duela dve osobe, i prikazuje unutrašnje uzroke eskalacije nasilja. Dakle, koncept rata (prema opštem modelu) jeste apsolutnog karaktera. Realniji i konkretniji modeli stvarnih ratova koji se odvijaju među armijama sadrže i brojne elemente, koji na aktuelne ratove

deluju kao inhibitori. Opšti faktori koji pobuđuju eskalaciju nasilja, odnosno konkretni faktori koji istu koče, kao rezultat proizvode ratne forme različitog intenziteta.

Ključne reči: vojna filozofija, politika, pobeda, apsolutan, realan, ofanzivan i defanzivan rat

Beérkezés időpontja: 2014. 06. 02.

Közlésre elfogadva: 2014. 07. 11.